

En läcka i Skänningegatan

L2010:1734

Skänningegatan

Vadstena stad och kommun

Östergötlands län

Helén Romedahl

Tekniska och administrativa uppgifter

Fastighet/område/sträcka	Skänningegatan
Stad/Socken	Vadstena
Kommun	Vadstena
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	L2010:1734
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Höjdsystem	RH 2000
Mätteknik	RTK/GPS
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Lst dnr	431-4086-2024
Lst handläggare	Maria Sjöquist
ÖM dnr	0074/24
ÖM projektnr	002429
KMR uppdragsnummer	202400915
Uppdragsgivare	Länsstyrelsen Östergötland
Kostnadsansvarig	Motala kommun
Projektledare	Helén Romedahl
Biträdande projektledare	-
Personal	-
Rapportansvarig	Helén Romedahl
Fältarbete/fältarbetstid	2024-03-06
Totalt utreddes/undersöktes	17 m ²
Foto	Ja
Fynd	Nej
Analys	Makrofossilanalys och ¹⁴ C-analys
ÖM Intrasis nr	-
Grafik	Helén Romedahl
Renritning	Johan Levin
Grafisk form	Johan Levin

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Upphovsrätt: om inget annat anges gäller Creative Commons licens CC BY.

Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

En läcka i Skänningegatan

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	5
Syfte och metod	5
Områdesbeskrivning och tidigare arkeologiska undersökningar	5
Resultat	7
Referenser	9
Appendix 1. ¹⁴ C-analys	10
Appendix 2. Makrofossilanalys	12
Bilaga 1. Ritningar	14

Omslagsbild: Schaktet inprickat på 1642 års stadskarta över Vadstena stad (LMS D121-1:2).

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM
ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

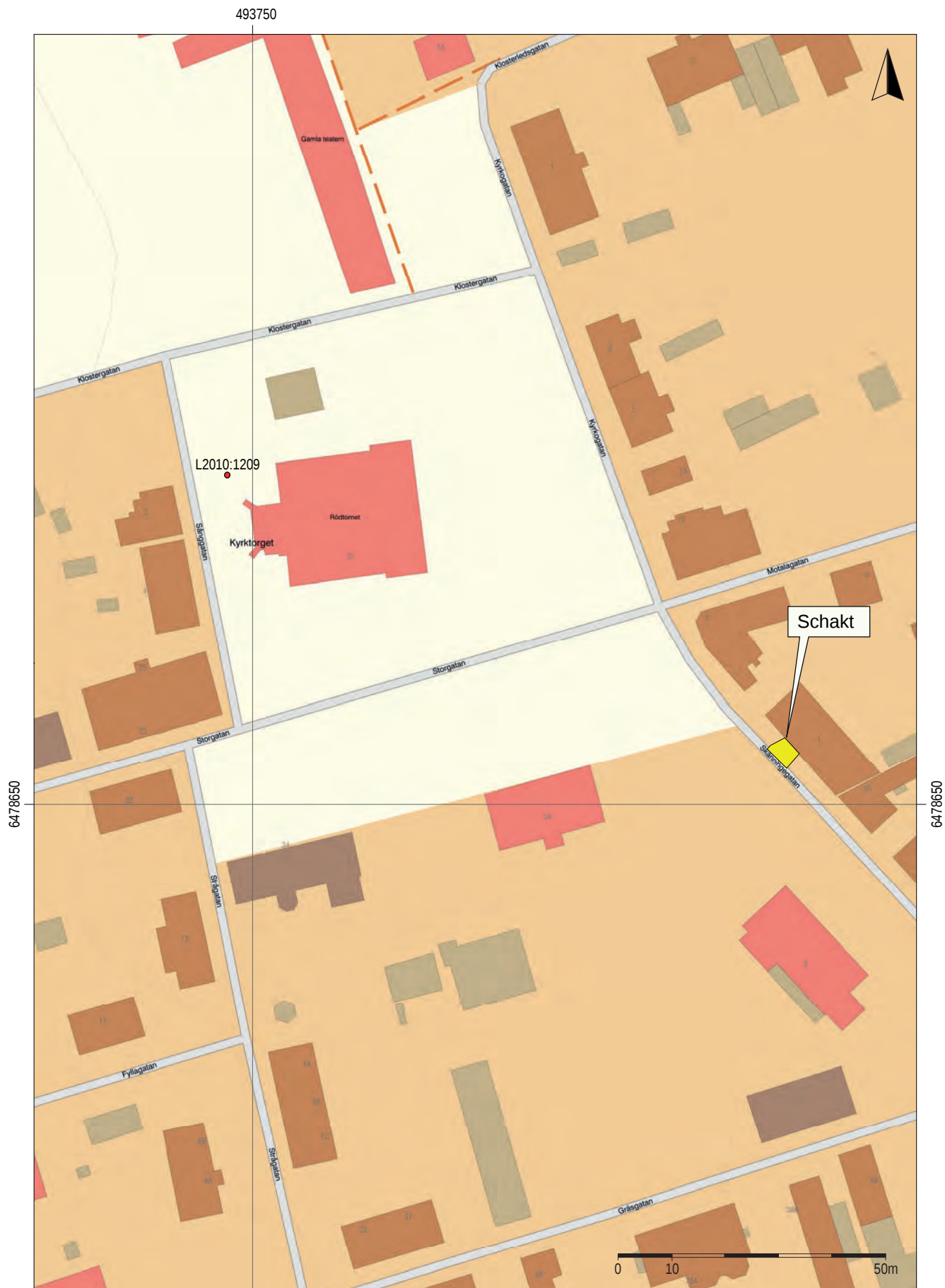
Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

I mars 2024 genomförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Skänningegatan, intill fastigheten på Skänningegatan 1 i Vadstena. Arbetet utfördes i samband med åtgärdande av en akut vattenläcka. Schaktet visade sig vara genombrutet av ett stort antal störningar men bevarade sekvenser med kulturlager fanns i schaktets norra och södra delar. Kulturlagren var totalt ca 0,5–0,6 m tjocka. Ett frö av trampört i det äldsta lagret kunde med hjälp av ^{14}C -analys dateras till 1397–1447 e Kr.

Helén Romedahl
antikvarie

Figur 3. Schaktet som togs upp i Skänningegatan. Skala 1:1 000.

Inledning

I mars 2024 genomförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Skänningegatan i Vadstena. Arbetet utfördes i samband med åtgärdande av en akut vattenläcka i ovan rubricerade gata. Arbetet utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Östergötland. Ansvarig för fält- och rapportarbete var Helén Romedahl. För de arkeologiska kostnaderna svarade Motala kommun.

Syfte och metod

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera fornlämningen avseende dess karaktär och omfattning samt om möjligt datera den. Undersökningen genomfördes som en schaktningsövervakning. Schaktet mättes in och de kvarvarande kulturlagren dokumenterades på sektionsritning. Fotografier togs och prover samlades in. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

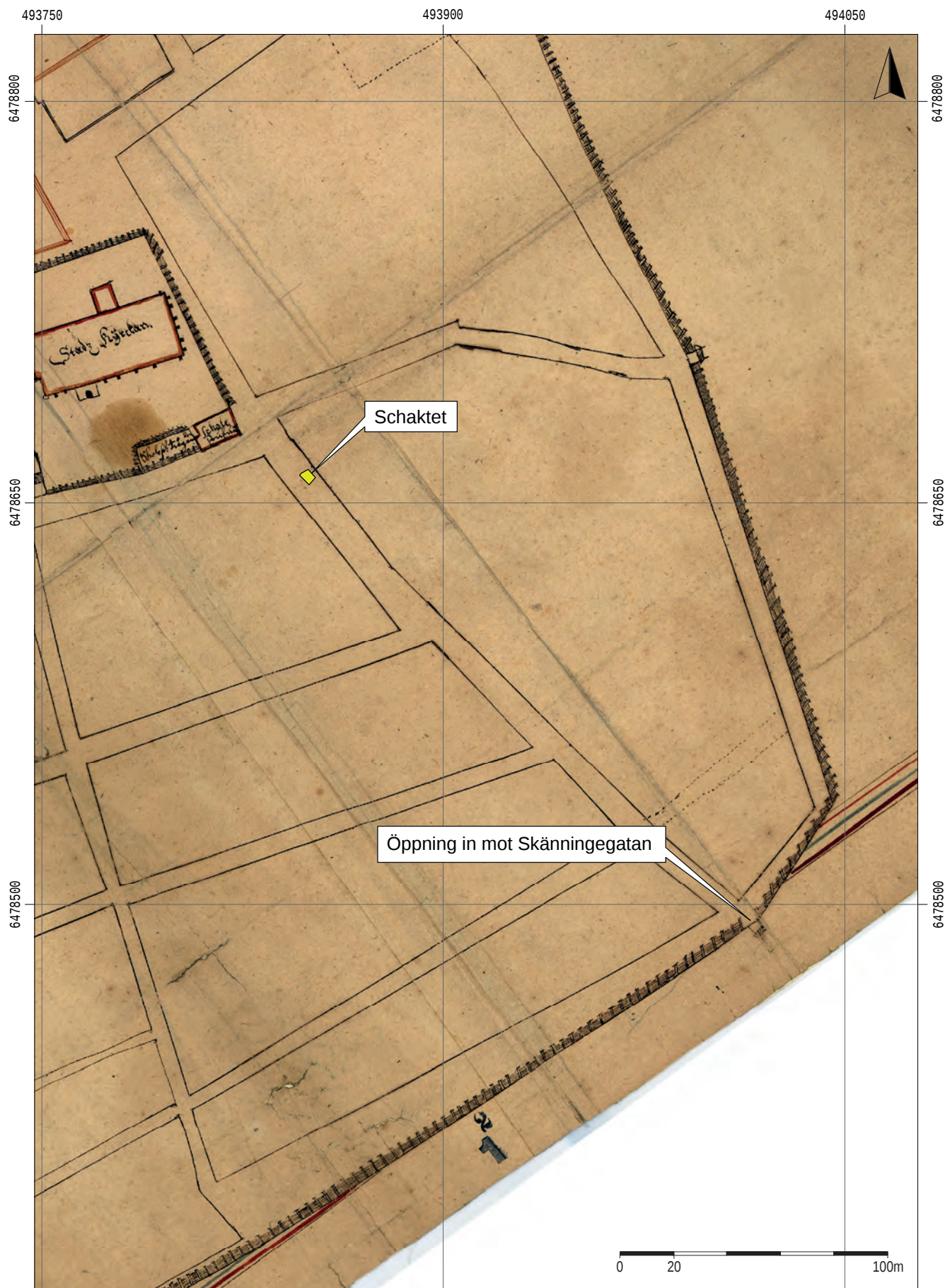
Områdesbeskrivning och tidigare arkeologiska undersökningar

Det aktuella området ligger ganska centralt inom lämningsområdet för Vadstenas medeltida och historiska stadslager, L2010:1734. Vadstena stad växte fram under 1300-talets sista decennier och fick stadsprivilegier år 1400. Skänningegatan är sannolikt en av de äldsta infartsvägarna till staden. På den ganska rudimentära stadskartan från 1642 illustreras bl a det stadsplank som omger stadsområdet och hur Skänningegatan ansluter till en öppning i stadsplanket, se fig 5.

I det nuvarande stadsområdets östra del framträder en nord-sydligt orienterad åsrygg som når staden söderifrån och sträcker sig fram till Vättern. Åsens högsta punkt sammanfaller med Skänningegatan. Strax norr om denna gata, där åsen fortfarande är hög, ligger platsen för den medeltida kyrkan S:t Per. Den gotiska kyrkan, vilken uppfördes på 1400-talet och revs 1829, har föregåtts av en romansk kyrka

Figur 4. Schaktet. Foto mot sydöst, Helén Romedahl, ÖM.

Figur 5. På 1642 års stadskarta (LMS D121-1:2) syns en öppning i stadsplanket till Skänningegatan. Skala 1:2 000.

och möjligen en äldre träkyrka, vilket fynd av ett tidigkristet gravmonument antyder (Sjöqvist 2015).

När den gotiska kyrkan revs fick västtornet (Rödtornet) stå kvar och inlemmades i den skolbyggnad som därefter uppfördes på platsen (Hasselmo 1982, Hedvall 2006). Kring den medeltida kyrkan har det funnits en kyrkogård. Kring sekelskiftet år 1700 ändrades kyrkogårdens utbredning, i samband med att Storgatan drogs om, och den södra delen av kyrkogården gjordes om till ett litet torg, Kyrkotorget. Idag utgörs torget av park (Karlsson 2021).

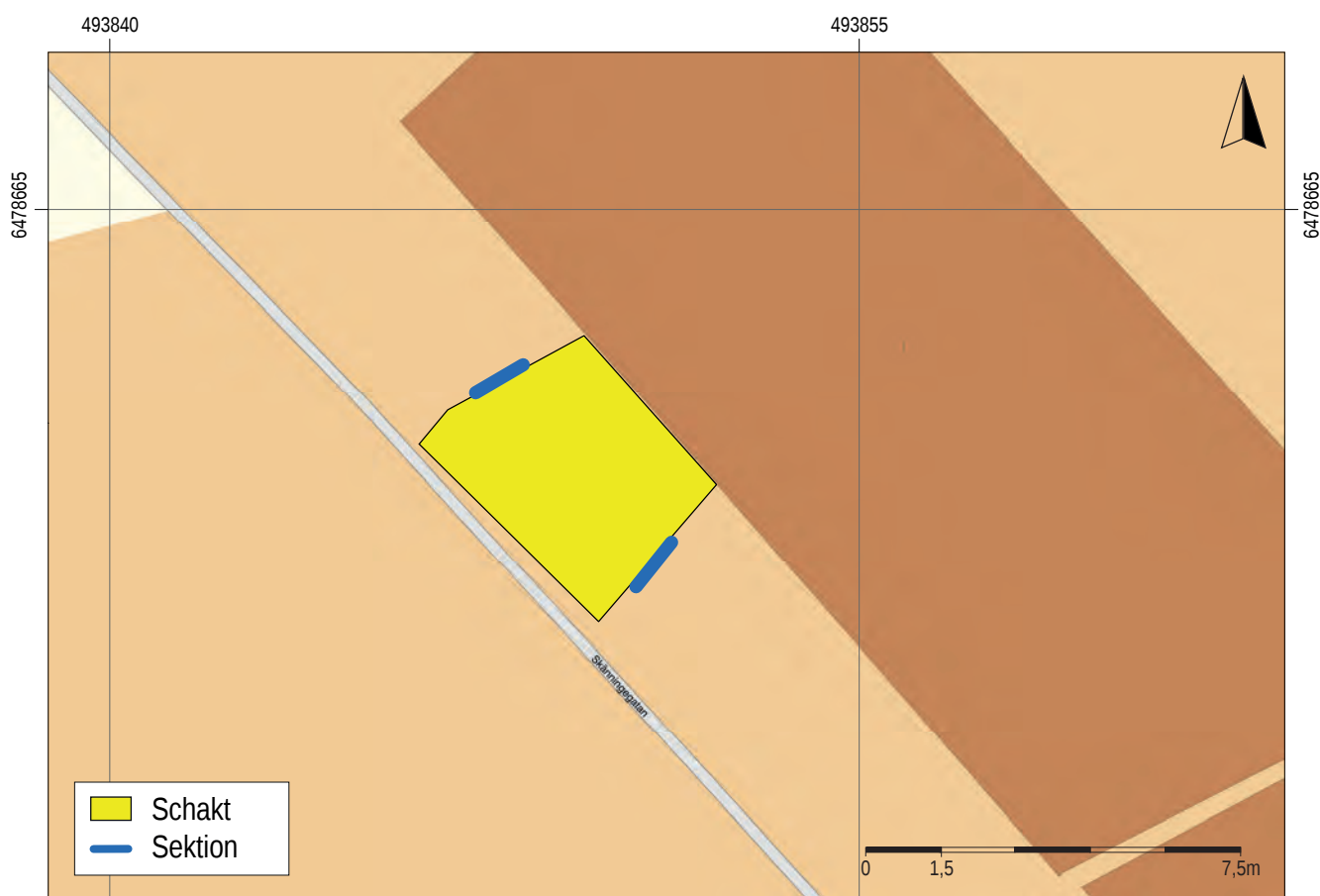
Aktuell etapp av Skänningegatan ligger intill kv Arbetaren där det bla dokumenterats murrester vilka tolkas vara rester efter Ivar Axelsson Totts stenhus som år 1474 uppfördes i hörnet Skänningegatan/Motalagatan (Romedahl 2023). Söder om kv Arbetaren ligger kv Skulptören där man vid en arkeologisk undersökning år 1975 hittade en tunnvalvd källare. Riktningen på huset till vilket källaren hörde, följde inte riktigt Skänningegatans riktning som den är idag. Detta kan vara en indikation på att gatustäckningen kan ha sett något annorlunda ut under äldre tider. Vid

en arkeologisk undersökning år 2001 i Skänningegatan och i kv Rådmannen 12, dokumenterades två nivåer med sten i gatumark (Hedvall 2006).

Ca 130 m längre åt sydöst gjordes en arkeologisk schaktningsövervakning i korsningen Skänningegatan/Huvudstagatan. Schaktet var även här genombrutet av ett stort antal ledningar och endast en kortare sekvens med äldre lämningar var bevarad, här i form av ett homogent sandigt lager samt ett skikt med ljus sand vilken tolkas som en rest efter en äldre gatunivå (Karlsson & Romedahl 2024).

Resultat

Schaktet mätte ca 16 m² och grävdes till ett djup om ca 1,2–1,5 m. Schaktet var genombrutet av ett antal ledningar och bestod nästan uteslutande av fyllnadslager med sand och grus. Kortare partier med bevarade kulturlager fanns i norra och södra schaktsektionerna, se fig. 6. Lagren framkom på ett djup om ca 0,6 m. Här nedan beskrivs lagerföljden i sektionen mot söder, i korrekt stratigrafisk ordning (från äldsta till yngst).

Figur 6. På två ställen fanns bevarade kulturlager i sektion. Skala 1:150.

Orörd underground, här i form av grå kompakt lera, syntes på ett djup om ca 1,1 m under dagens gata. Äldsta lagerhorisonten (1 på ritning), utgjordes av mörkgrå siltig lera. I kontaktytan mot såväl underliggande som överliggande lager fanns skikt med träflis. Möjligen kan dessa representera delar av äldre gatunivåer. Analyserat jordprov från lagret visade på ett innehåll som är karaktäristiskt för urbana miljöer. Jorden innehöll bl a en stor mängd fröer från stalldynga samt bär, förkolnad säd och fiskfjäll – ett material som indikerar närvaro av såväl latrin-/som köksavfall. Jorden innehöll även en

liten mängd avfall från tröskning vilket visar på närliggande linreppning.

Jordinnehållet kan både spegla en tramphorisont i en gata men också en bakgårdsmiljö med näraliggande stall och kålgård (se Appendix 1). Ett frö av trampört valdes ut för ^{14}C -analys. Fröet daterades till 1397–1447 e Kr (Ua-85578. Appendix 2). Ovanliggande, lager 2, var ett skikt med ljus sand, troligen sättsand efter en stensatt gatunivå. Lager 3, innan recenta fyllnadslager, utgjordes av grå lera som även denna innehöll enstaka träflis.

Figur 7. Bevarade lager i norra schaktsektionen, se även ritning (bilaga 1). Foto mot norr, Helén Romedahl, ÖM.

Referenser

- Hasselmo, M. 1982. Medeltidsstaden 36. *Vadstena*. Riksantikvarieämbetet.
- Hedvall, R. 2006. *Bebyggelse utmed Skänningegatan, kv Rådmannen 12*. Uv Öst Rapport 2006:29
- Karlsson, E. 2021. *Ny gatubelysning vid Rødtørnet*. Östergötlands museum. Rapport 2021:40.
- Karlsson, E & Romedahl, H. 2024. *Tre VA-schakt i Vadstena*. Östergötlands museum. Rapport 2024:4.
- Romedahl, H. 2023. *Lämningar efter ett senmedeltida stenhus i kv Arbetaren och schakt vid en medeltida tegelindustri i kv Novisen*. Östergötlands museum. Rapport 2023:45.
- Sjöqvist, M. 2015. *Arkeologi kring rødtørnet. Den romanska och den gotiska kyrkan S:t Per*. Östergötlands museum. Rapport 2015:60.

Kartreferens

Lantmäteristyrehsens arkiv (LMS)

D121-1:2. Uppmätning, Vadstena stad. 1642.

Appendix 1. ^{14}C -analys

Uppsala 2024-12-16

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Hemsida:
www.uu.se/centrum/tandemlab

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Helén Romedahl
Östergötlands länsmuseum
Avdelningen för arkeologi och byggnadsvård
Box 232
581 02 LINKÖPING

Resultat av ^{14}C datering av makrofossil från Skänningegatan, Vadstena, Östergötland. (p 6352)

Förbehandling av makrofossiler:

1. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
2. 0.5 % NaOH tillsätts (1 h, 60 °C). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ^{14}C -innehållet i acceleratoren förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}_{\text{‰}}$ V-PDB	^{14}C ålder BP
Ua-85578	Prov 1	-28,6	508 $\pm$ 29

Med vänliga hälsningar

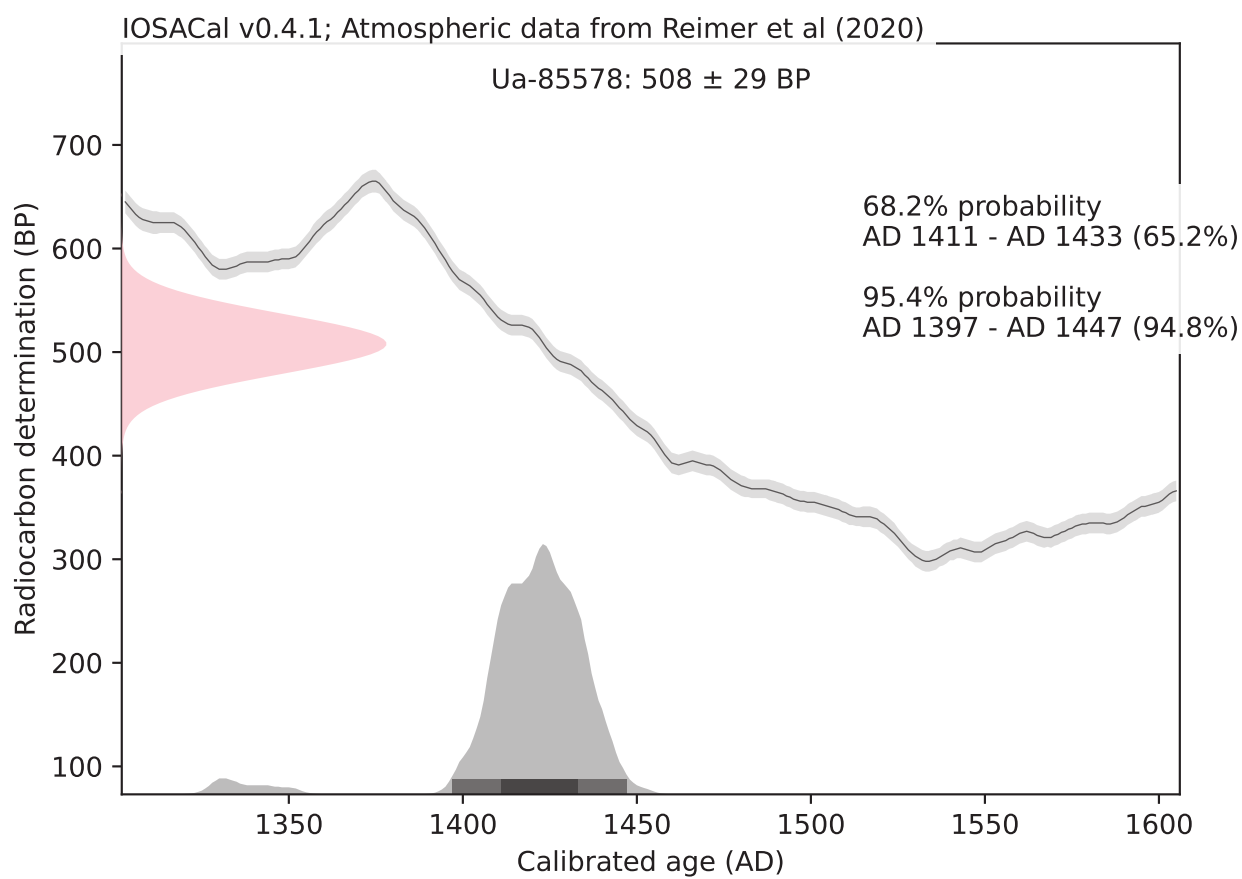
Karl

Håkansson

Karl Håkansson/Daniel Primetzhof

Elektroniskt undertecknad
av Karl Håkansson
Datum: 2024.12.16
13:31:03 +01'00'

Kalibreringskurvor

Appendix 2. Makrofossilanalys

Makroskopisk analys av jordprover från Skänningegatan, Vadstena

Teknisk rapport

Jens Heimdahl, Arkeologerna – Statens historiska museer 2024-11-01

Bakgrund

Under en arkeologisk undersökning vid Skänningegatan, Vadstena, Östergötland (ÖM Dnr 007/2024), insamlades ett jordprov för makroskopisk analys med fokus på växtrester. Provet togs ur schaktsektionen i ett stratum som bedöms som den äldsta begravda markhorisonten, och frågeställningen handlar om huruvida det i materialet finns indikationer på, markanvändning och närliggande. I uppdraget har även ingått att välja ut material med kort egenålder för ¹⁴C-datering.

Metod och källkritik

Inför analysen uppmättes provets torrvolym och preparering skedde genom flotation och våtsiktning i siktar med minsta maskstorlek 0,25 mm. Även den kvarvarande flotationsresten av tyngre minerogent material våtsiktades och genomsöktes. Efter floteringen samlades provet upp och förvarades fuktigt i en tillsluten plastpåse till dess det analyserades. Identifieringen av materialet skedde under ett stereomikroskop med 7–100 gångers förstoring. I samband med bestämningarna utnyttjades litteratur (främst Von Jacomet 2006 och Cappers m. fl. 2012) samt referenssamlingar av recenta fröer. Den makroskopiska analysen har främst behandlat växtmakrofossil (som inte är ved eller träkol), men även puppor, fekalier, smältor, slagg, ben mm har eftersökts.

De provtagna lagren förefaller ha kunnat definieras genom skarpa kontakter och i det makroskopiska materialet finns mycket få exempel på material som tyder på att lagren rörts om av senare tiders bioturbation, så som rottrådar och daggmaskar. Materialet bedöms alltså huvudsakligen ligga *in situ* sedan det deponerats på platsen och eventuell omlagring av material har skett före depositionstillfället.

Analysresultat

I resultattabellen har fragmenterade material som inte är förkolnade fröer och frukter kvantifierats enligt en grov relativ skala om en till tre prickar, där en prick ● innebär förekomst av enstaka (ca 1–5) fragment i hela provet. Två prickar ●● innebär att materialet är vanligt – att det hittas i alla genomletningar av de subsamplingar som görs. Tre ●●● prickar innebär att materialet kan sägas dominera provet, att man hittar det var man än tittar. Förkolnat och oförkolnat material har separerats i tabellen.

De olika växtarterna har grupperats i tafonomisk-ekologiska grupper som bedöms relevanta för sammanhanget, till exempelvis "äng", "ogräs" och "bär". Ängsväxter representerar i dessa sammanhang i allmänhet spår av stalldynga och utgör spår av de foder som kreaturen utfodrats med. Under kategorin "bär" återfinns växter som i dessa kontexter ofta kommer från latrinavfall. Notera att indelningen i dessa kategorier egentligen är heterarkisk och att en och samma art skulle kunna återkomma i flera grupper samtidigt. Arten hallon är till exempel här listad bland insamlade bär, men den kan också förekomma i såväl ängs- som ogräsmiljöer.

Skänningegatan, Vadsten		Provnr.	1
		Lager	1
		Kontext	Äldsta markhorisont
		Volym/l	2,3
Fragmenterade material	Förkolnade vedväxter	Träkol	••
	Träd och buskar	Träflis	•••
		Enbarr	•
	Örtartade växter	Örtartade rotträdar	••
	Mossa	Mossa (i allmänhet)	•
	Vegetabiliskt avfall	Linkappselfragment (<i>Linum usitatissimum</i>)	•
	Animaliskt avfall	Abborrefjäll	•
Övrigt		Läder	•
Oförkolnade fröer			
Äng	Slankstarr-typ	<i>Carex flacca</i> -type	3
	Knaggelstarr-typ	<i>Carex flava</i> -type	30
	Hundstarr-typ	<i>Carex nigra</i> -type	2
	Brunört	<i>Prunella vulgaris</i>	3
	Smörblomma	<i>Ranunculus acris</i>	4
Ogräs	Vägmålla	<i>Atriplex patula</i>	2
	Svinmålla-typ	<i>Chenopodium album</i> -type	38
	Pilört	<i>Persicaria laphatifolia</i>	2
	Trampört	<i>Polygonum aviculare</i>	7
	Krusskräppa	<i>Rumex crispus</i>	2
	Smällglim	<i>Silene cf. vulgaris</i>	3
	Våtarv	<i>Stellaria media</i>	2
	Penningört	<i>Thlaspi arvense</i>	1
Bär	Eternässla	<i>Urtica urens</i>	2
	Enbär	<i>Juniperus communis</i>	1
	Smultron	<i>Fragaria vesca</i>	1
	Hallon	<i>Rubus idaeus</i>	1
Förkolnade fröer			
Odlat	Sädeskärna (ospec.)	Cerealiea indet.	1

Diskussion

Sammansättningen av det organiska materialet i provet är i allmänhet karaktäristiskt för välbevarade urbana miljöer, med spår av en rad verksamheter och miljöer. Generellt domineras växtmaterialet, vid sidan om träflis och träkol, av en stor mängd fröer från stalldynga (ängsväxterna) och näringsälskande ogräs som sannolikt utgjort den lokala floran längst gator och på bakgårdar. Därtill finns en liten andel bär som antyder närvaron av latrinavfall, en liten andel köksavfall i form av förkolnad säd och fiskfjäll, och en liten andel tröskningsavfall som visar att man i något närliggande hushåll repat lin.

Materialets sammansättning är för allmänt för att man säkert skall kunna uttala sig om markanvändningen mer precist. Utifrån innehållet kan horisonten likväl utgöras av en tramporisont i en gata som en bakgårdsmiljö med näraliggande stall och kålgård. Trampåliga växter som trampört visar att det är troligt att en del av den näraliggande marken trampats. Materialet är välbevarat och har sannolikt ett högt källvärde när det gäller att visa platsens miljö under den tid horisonten utbildades i markskiktet.

För datering föreslås fröer av trampört, vilka sannolikt daterar bruket av gatan eller den betrampade bakgårdsmiljön.

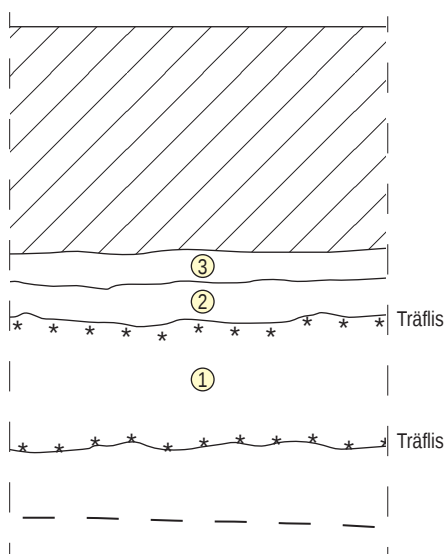
Referenser

Cappers, R. T. J., Bekker, R. M. & Jans, J. E. A., 2012: *Digital Seed Atlas of the Netherlands*, (2nd edition). Groningen Institute of Archaeology. Groningen

Von Jacomet, S., 2006: *Identification of cereal remains from archaeological sites*. 2nd ed. IPAS Basel University, Basel

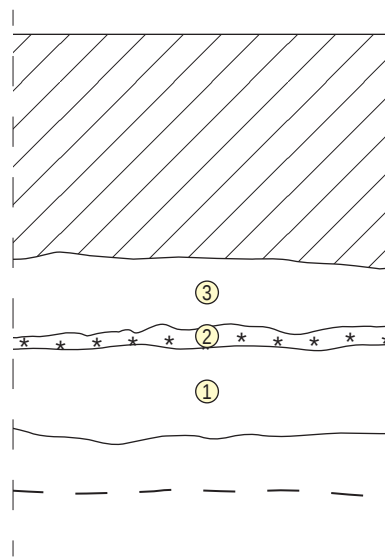
Bilaga 1. Ritningar

Profil mot S

1. Mörkgrå, siltig lera med träflis.
2. Ljus sand.
3. Grå lera med enstaka träflis.

Profil mot N

1. Brungrå, något sandig lera.
2. Barkflis.
3. Ljusgrå lera (troligen steril).

I mars 2024 genomförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Skänningegatan, intill fastigheten på Skänningegatan 1 i Vadstena. Arbetet utfördes i samband med åtgärdande av en akut vattenläcka. Schaktet visade sig vara genombrutet av ett stort antal störningar men bevarade sekvenser med kulturlager fanns i schaktets norra och södra delar. Kulturlagren var totalt ca 0,5–0,6 m tjocka. Ett frö av trampört i det äldsta lagret kunde med hjälp av ^{14}C -analys dateras till 1397–1447 e Kr.

ISSN 1403-9273

Rapport 2025:14